

تاثیر فرهنگ در منظر شهری

آمنه سواری^۱ احمد رضا کابلی^۲

۱_ گروه معماری، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران.
۲_ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، موسسه‌ی مهراروند آبادان.

چکیده

فرهنگ و منظر شهری در ارتباط بین این موضوع، تأثیراتی متقابل بر یکدیگر دارند. رابطه رفت و برگشتی منظر شهری، معماری و فرهنگ که شامل ارزش‌های اجتماعی و هنج‌های موجود در جوامع بشری و همچنین دانش باورها، هنرها، قوانین، آداب رسوم توانایی مردم و جامعه می‌شود. یکی از مهمترین موضوعات امروز بحث هویت شهری و فرهنگ آن در منظر شهری هستش، که به این موضوع کم‌توجه شده است که باعث رفتارهای ناهنجاری فرهنگی در رفتار متقابل یک جامع در آن تعیین می‌کند. فرهنگ درست در منظر شهری تأثیر بسزایی وجود دارد که از راه آموزش به نسل بعدی منتقل می‌شود؛ همچنین فرهنگ راهکارهای شایع موجه در یک جامعه است.

واژگان کلیدی: منظر شهری، فرهنگ، معماری.

۱- مقدمه

فرهنگ راه مشترک زندگی، اندیشه در منظر شهری انسان در یک جامعه است. فرهنگ در سازگاری کلی نیازهای غریزی و فطری و اقتصادی یا محیط جغرافیایی هست. فرهنگ روش متفاوتی زندگی یا طرح زندگی گروهی از مردم است؛ که شامل هنر، ادبیات، علم،... در رفتار شخصی در جامعه تأثیر دارد. منظر شهری، دانش شناخت مفهوم شهر نزد انسانهایی است که در طول تاریخ در آن محیط و کالدهای طبیعی و مصنوعی محیط ارتباط دارند در این پژوهش بیان کردیم که چگونه معماری در تأثیر فرهنگ و منظر شهری در ارتباط با جامع و رفتارهای انسانی بشریت تأثیر دارد. بر اساس مفاهیم و تعاریف یاد شده می‌توان گفت که منظور از فرهنگ شهرنشینی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنج‌ها، نهادها، فضاها، امکانات، مقرررات و آدابی است که به زندگی در جامعه شهری نظم و تعادل می‌بخشد. از این منظر فرهنگ شهرنشینی امروزه بخش مهمی از فرهنگ عمومی هر جامعه را تشکیل می‌دهد که کیفیت آن نقش اساسی در فرایند توسعه پایدار، کیفیت زندگی، سلامت و شادابی عامه مردم دارد. از طرف دیگر تبدیل ساکنان شهر به شهروندان تمام‌عیار مستلزم ایجاد گسترش فرهنگ شهرنشینی است.

۲- روش تحقیق

این تحقیق بر اساس روش توصیفی- تحلیل به ماهیت فرهنگی اجتماعی جامعه تأکید، و به تحلیل ویژگی‌های سیما و منظر شهری در کشور با توجه به فرهنگ و ارزش‌های اجتماعی حاکم بر، مردم شهر می‌پردازد. در این راستا ابتدا به معرفی مفاهیم مرتبط با سیما و منظر شهری و اهمیت آن، و نیز تعاریف مربوط به فرهنگ و هویت پرداخته، سپس تأثیرات فرهنگ را بر سیما و منظر شهری مورد بررسی قرار می‌دهد.

۳- مبانی نظری

۳-۱- فرهنگ

ما بر این باوریم که برای نزدیک شدن به فضای معنایی این پدیده ضروری است که آن را در قالب مفهوم فرهنگ و فرهنگ شهری بازخوانی کنیم که علاوه بر آن می‌تواند راه را برای فهم بهتر و دقیق‌تر هویت شهری و منظره شهری همواره با سازد قادر است که برداشت و سایر تعبیر در باب این مفهوم را پوشش دهد به‌طور کلی شهر به‌عنوان سکونتگاه انسانی تبلور عینی و کالبدی و برنامه‌ریزی و مدیریت و سازمان‌دهی عقلانی غرایز طبیعی انسان یعنی فرهنگ است شهر تبلور کالبدی فرهنگ وجدان جمعی و حیات ذهنی یک جامعه است از طرفی فرهنگ‌های بدیل و رقیب هم وجود نداشت و تحولات فرهنگی بسیار کم بود (درویشی، ۱۳۹۳).

۳-۱-۱- فرهنگ و ابعاد آن

فرهنگ از جمله کلماتی است که در متون مختلف از کاربرد ناصری برخوردار است و همین گستردگی بر ابهام و پیچیدگی آن می‌افزاید. البته این وسعت استفاده نشانه ابعاد بسیار پنهان فرهنگ است که آن را قادر به نفوذ در امور مختلف می‌سازد. اهمیت فرهنگ به میزانی است که بعضی آن را سبب تمایز انسان از حیوان می‌دانند و به عبارتی سخن از این به میان می‌آورند که " انسان حیوانی است با فرهنگ ". (روح‌الامینی، ۱۳۷۷) وعدهای دیگر آن را به‌مثابه حافظه‌ای برای جامعه می‌دانند. (تری پانديس، ۱۳۸۲). تأثیر فرهنگ صرفاً به جامعه بر نمی‌گردد و آن را می‌توان عامل اولیه‌ای برای اختلافات فردی نیز دانست. (عسکری خانقاه، ۱۳۸۷) همین برداشت‌های متنوع، این امر را ضروری می‌سازد تا بیش‌ازپیش به شناخت جایگاه آن در مطالعات معماری و بررسی ابعاد و تعاریف آن بپردازیم.

۳-۱-۲- مفهوم فرهنگ از منظر صاحب‌نظران غربی

زیگموند فروید فرهنگ اینگوبازگو کرده است که فرهنگ مجموعه توانای‌های و اشیای که زندگی امروزی انسان‌ها را از زندگی اجداد حیوانی ما دور کرده است و در مجموعه دو هدف اصلی: حفظ کردن انسان‌ها در مقابل طبیعت و تنظیم روابط انسانی بین افراد (گروتر، ۱۳۷۵).

فرهنگ مجموعه‌های از مطابق تعریف آموس راپاپورت ارزش‌ها و عقاید دربردارنده. یک سری از افراد در فرآیند فرهنگ‌سازی، میان دیگران منتقل می‌دهند منظور آن‌ها فرهنگ‌آموزی، انتقال ارزش‌های مثبت به نسل دیگر در میان دیگران یک فرهنگ مشابه است (باران، ۱۳۹۶).

۳-۱-۳- نقش فرهنگ در یک جامعه شهری

سومین کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان

3rd National Conference On Knowledge-Based Urban Development and Architecture

فرهنگ اساساً مکانیزگی است برای سازگاری که برآورده شدن نیازهای زیستی و اجتماعی انسان را سیر می‌کند و ممکن است گاهی در محیط بومی و منطقه‌ای مورد ارزیابی قرار گیرد. و گاهی در یک حوزه جهانی و به‌منظور سازگاری و انطباق جوامع با شرایط حاکم مورد بحث درآید. فرهنگ و جایگاه فرهنگ در تعریف‌های گوناگون تشریحی، تاریخی، روانشناسی، و نظریه‌های مختلف ساختار فرهنگ ارائه می‌دهد نزدیکی بیشتری (holton) گرایان، کارکرد گرایان، متفاوت است. اشاره به ترکیب وجوه عینی و ذهنی فرهنگ به شکل فضایی خود یعنی شهر دارد. به نظر ما به هرگونه ای که فرهنگ مطالعه و تعریف شود، می‌توان شهر و هویت شهری را مطالعه و تعریف نمود. به‌عنوان مثال اگر فرهنگ با توجه به چهار رویکرد تعریف شود که اولین آن فرهنگ را فرآیندی کلی عقلانی معنوی، دومی فرهنگ را شیوه زندگی گروهی خاص، سومی آن را آثار و فعالیت‌های ذهنی هنری و درنهایت آخرین، فرهنگ را نظامی نمادین و معنادار می‌داند، هویت شهری را نیز می‌توان با توجه به این چهار رویکرد مورد مطالعه قرارداد. درواقع زمانی که شهر را فرآیندی کلی عقلانی معنوی بنامیم، اشاره به مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته و ترکیب‌شده از سه عنصر فرم، فضا و فعالیت داریم. در این معنا هویت شهری از به‌هم‌پیوستگی این سه عنصر به دست می‌آید. یا زمانی که شهر را سکونتگاهی خاص بشماریم که شیوه زندگی معینی را بر ساکنان خود تحمیل می‌کند یعنی آن را به شهرنشینی تقلیل دهیم، در این معنا هویت شهر نوعی آگاهی از نحوه رفتار شهرنشینی است و یا مجموعه‌ای خاص از ارزش‌ها و هنجارهایی است که به سبک و الگوی خاصی از زیستن برای تنظیم رفتار شهروندان دلالت می‌کند.

۳-۱-۴- رابطه فرهنگ و معماری

آنچه به‌عنوان فرهنگ برشمردیم (قوانین، ارزش‌ها و...)، تنها بخشی از فرهنگ هر جامعه است. فرهنگ، دارای بعدی دیگر نیز هست به نام بعد مادی و منظور از آن، ساختمان‌ها، بناها، کارخانه‌ها و... است. درواقع، این امور را نیز جزئی از فرهنگ یک جامعه می‌شمارند. چون ریشه در ارزش‌ها، باورها و... دارند و از همین‌جا حلقه ارتباط فرهنگ و معماری نمایان می‌شود. معماری با بناها کار دارد و بناها بخشی از فرهنگ‌اند. بنا، کتاب گردوغبار گرفته‌ای است که باید به سراغش رفت و آن را مطالعه کرد. در این صورت است که ما را از فرهنگ سازندگان آگاه می‌کند و از هویت جامعه‌ای که در آن بناشده، خبر می‌دهد.

۳-۲- منظر شهری

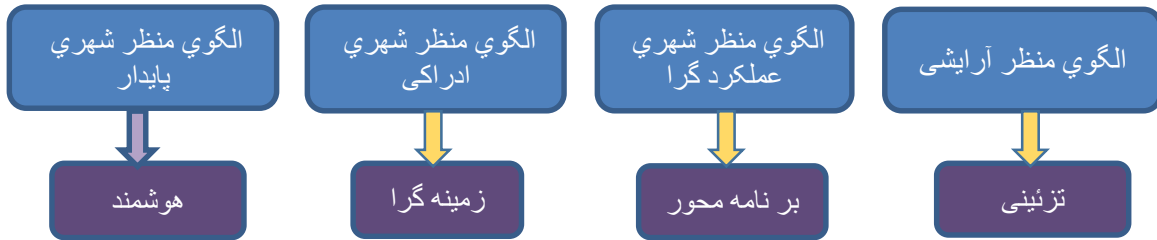
منظر شهری، ماهیتی است که به‌واسطه فعالیت‌های انسانی و همراه شدن آن با کالبد در طول تاریخ پدید می‌آید و در ذهن شهروندان تفسیر می‌شود؛ این ابعاد ذهنی ممکن است فردی و یا جمعی باشند. منظر شهری در آغاز امری عینی است که به‌واسطه کیفیت ظهور عوامل فیزیکی شهر موجودیت می‌یابد و به سبب گذشت زمان و تکرار شدن، به عنصر مشترک پیونددهنده افراد جامعه بدل می‌گردد. از آنجا که منظر شهری، کالبد و کیفیت شهر را توأمان در برمی‌گیرد، می‌توان ادعا نمود که ادراک شهر همان تفسیر منظر شهری است. اگرچه منظر شهری در ابتدا از طریق کالبد و احساسات درک می‌شود، اما آنچه بدان معنا می‌بخشد، ذهنیت شهروند است. منظر شهری نه خاطرات صرف است (غیر محسوس_ذهنی) و نه کالبد صرف (محسوس_عینی). پدیده‌ای است که از تعامل این دو در شهر حاصل می‌شود، پدیده‌ای عینی ذهنی.

۳-۲-۱- ویژگی‌ها و نقش منظر شهری

ویژگی‌های مهم منظر شهر محصول تعامل انسان و محیط در فضاهای بیرونی است. منظر دارای ماهیت مکان و تجربه اخلاقی انسان در فضا است که فضای منظر فضای معماری تفاوت دارد که به‌صورت پیرامون انسان در طول تاریخ تعامل انسان و محیط به دست جامعه و چارچوب طبیعی و تاریخی منظر پدیدار می‌شود تکامل مفاهیم بنیادی تحلیل زبان‌شناسی و گونه‌شناسی که تکامل مفاهیم بنیادی ذهن انسان است ویژگی‌های مهم نقشه منظر شهری را که شهروندان از شهر است و نمادهایی که به دست می‌آید وابستگی فهم نظر به سابقه

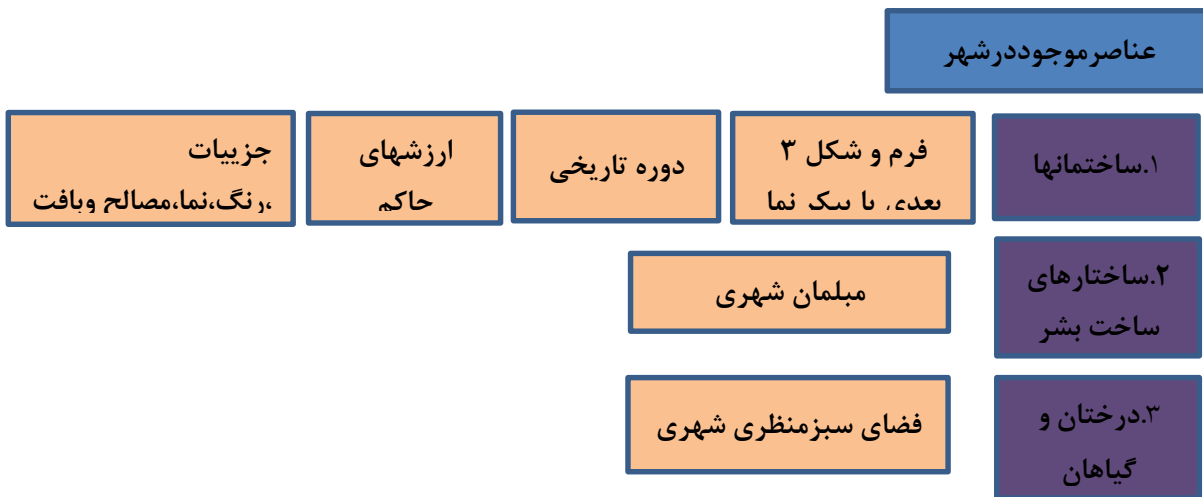

حضور در شهر هست تفسیر منظره شهر تحولات تاریخی شهر و ذهنیت شهروندان در طول تاریخ هست که شهر باقی می ماند عملکرد و کالبد شهر نشان می دهد که سابقه مطالعات و برنامه توسعه شهری عمدتاً به دو بعد عملکردی برنامه ای و کالبدی طراحی هست. منظر شهری از دیدگاه گلکار در طراحی شهری در قالب چهار الگو صورت بندی می شود :

شکل ۱: مراحل منظر شهری .

۳-۲-۲- تأثیر فرهنگ بر سیما و منظر شهری کشور

شکل ۲: روند مراحل تأثیر فرهنگ در عناصر موجود بر منظر شهری

۳-۳- فرهنگ شهری

فرهنگ شهری را می توان متشکل از ارزش های گروهی معین و هنجارهایی دانست که از آن پیروی می کنند و کالایی مادی پدید می آورند. فرهنگ با زندگی شهری بالیده و راه تکاملی پیموده است. شهر واقعی، فارغ از زمان و مکان، بدون فرهنگ بی معناست. فرهنگ شهری پدیده ای هزار تو و کهن سال است که هر روز نو می شود. فرهنگ شهری همراه با دگرگونی های شگرف سده بیستم، چنان دگرگون گشته است که با تحولات این مفهوم در گستره تاریخ آن برابری می کند. همه عناصر شهری به طور مستقیم و غیرمستقیم از فرهنگ متأثر می شوند و در مواردی نیز بر آن اثر می گذارند. برای یافتن راهی منطقی و روشمند برای پاسخگویی به پرسش هایی چون «فرهنگ انسانی در متن شهری چیست؟»، می توان از الگوی تحلیل سه سطحی بهره جست. این الگوی نوپا گذشته از دو سطح کلان و خرد، سطح میانه ای نیز دارد. برداشت از فرهنگ شهری آن را در سطح میانه که به سازمان ها و گروه بندی های اجتماعی اختصاص دارد، قرار می دهد. سطح خرد به فرد رفتار و سطح کلان به ساختار جمعی می پردازد. در برداشت پویا از فرهنگ شهری، ارتباط متقابل سه سطح پیش گفته

الزای می‌گردد. برنامه ریزان شهری به هنگام برخورد با فرهنگ شهری از رابطه ارزش‌ها، هنجارها، روابط انسانی و ساختار شهر و بالاخره برنامه‌ریزی شهری یاد می‌کنند. جای خود را به فرهنگ عقلانی قانونی در خدمت به مصالح عمومی می‌دهد (امان پور).

۴- نتیجه گیری

تعامل فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و نیز تبادل باورها، ارزش‌ها و هنجارها و در برخی از مواقع نفوذ شیوه‌ها و سبک‌های مختلف زندگی از دغدغه و نگرانی‌های اصلی ملت‌ها و جوامعی است که از پیشینه تمدنی، فرهنگی و تاریخی خاص برخوردار هستند. در چنین شرایطی که فرهنگ‌ها تهدید و یا در معرض افکار و شیوه نوین زندگی قرار می‌گیرند و افراد یک جامعه و یا فرهنگ از توجیه آن‌ها احساس به مثابه یک عامل «دیگری» ، ناتوانی می‌کنند هویت به پرسش کشیده می‌شود. در اینجا نوعی مقاومت از سوی «هویت‌یابی» تهدیدکننده ظاهر می‌شود. از این رو در شرایط عاملی که تهدید شده به وجود می‌آید. به عبارت دیگر، هر یک از هویت‌ها منظر شهر در زمانی برای بازیگر و کنشگر پدیدار می‌شود که او از جهتی مورد تهدید قرار گیرد. منظر شهری ابعاد مختلفی دارد و جنبه‌های مختلفی قابل بررسی می‌شود. بارشده سریع شهرنشینی برخی از عناصر مادی فرهنگی بر منظر شهری از موضوع وسایل حمل نقل، فناوری ساختمان، وسایل ارتباطی و... ارزش‌ها، هنجارها و قواعد اخلاقی و آداب رفتاری در عناصر معنوی و فرهنگ عمومی پدید می‌آید.

فهرست مراجع

۱. پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، انتشارات شهیدی، تهران
۲. تری یاندیس، هری س (۱۳۸۲): فرهنگ و رفتار اجتماعی (مترجم فتی). چاپ سوم تهران رسانی.
۳. راپاپورت، آموس (۱۳۸۲): ابداع معماری از غار تا شهرآبادی.
۴. درویشی، مسلم . (۱۳۹۳). تاثیر هویت و فرهنگ بر منظر شهری؛ کانون ملی معماری ایران همایش ملی معماری، عمران و توسعه ی نوین شهری تبریز. گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات خوزستان، اهواز، ایران.
۵. روح‌الامینی، محمود. (۱۳۷۷). زمینه فرهنگ شناسی تالیفی در انسان شناسی مردم شناسی، چاپ چهارم عطار، تهران.
۱. سیاف زاده، علیرضا؛ میره ای، محمد و نوده فراهانی، مرتضی. (۱۳۹۱). نقش کیفیت منظر شهری در ایجاد حیات اجتماعی و هویت مکانی - شهروندان (مطالعه موردی: بزرگراه نواب)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۱.
۲. سیف الدینی، فرانک (۱۳۹۱)،، منظر شهری، چاپ اول، انتشارات آبیژ، تهران
۳. عسکری خانقاه، اصغر و کمالی، محمد شریف. (۱۳۸۷). انسان شناسی عمومی، چاپ پنجم تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاه‌های مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۴. کالن، گوردن. (۱۳۷۷). گزیده منظر شهری. (مترجم: منوچهر طیبیان). تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۵. گلگار، کورش . (۱۳۹۰). چشم انداز شهر محله، پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه چشم انداز. مجله هنرهای زیبا شماره ۲۴.
۶. گروتز، یورگ. (۱۳۷۵). زیبایی‌شناسی در معماری. (مترجم: جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون). دانشگاه شهید بهشتی، تهران
۷. مظفر، فرهنگ؛ حسینی، باقر و عبد مجیری، امین . (۱۳۹۱). فرهنگ در پژوهش‌های معماری دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران.

سومین کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان 3rd National Conference On Knowledge-Based Urban Development and Architecture

۸. یاران، علی و بهرو، حسین. (۱۳۹۶). تأثیر فرهنگ و اخلاق اسلامی بر مسکن و کالبد فضایی خانه ها نمونه موردی :خان ههای عصر قاجار در شهر اردبیل، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و فرهنگ تهران.

9. Benevolo, (۱۹۸۰), "The History of the city", Sclar Press, London.
10. Barth,F, (۱۹۹۵), "Ethnicity and the Concept of Culture", Non violent Sanctions and Cultural Survival,Affaris Harvard..
11. Kroeber.A., Kluckhohn,C, (۱۹۵۲), "Culture,A Critical Review of Concepts and Definitions". Harvard.University..
12. Miles, *Malcolm*,(۲۰۰۷), Cities and Cultures, Abingdon, Oxon OX۱۴ ۴RN